

ACC. N:R M. 15656:1-17

Landskap: Skåne Upptecknare: P. Olsson, Rinkaby
Härad: Villands Berättare: " " "
Socken: Rinkaby ö Nymö Berättarens yrke: f. d. lantbrukare
Uppteckningsår: 1961 Född år 1872 i Rinkaby

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Jakt och djurfångst. s. 1-17.

LuF 101

22/2 - 61

Jakt och djurfångst under äldre tid har jag ej så mycket att berätta om därför att jag ^{icke/} varit i tillfälle till någon forskning i det ämne frågelistan anger. Bygden i dessa socknar var gammal tid fattig på skog en stor del av marken var flygsandsfält svagt bevuxna med tunnt gräs som under ej alltför torra somrar var byns samfälda betesmark för får och ungdjur. Efter det skiftesförrättningen avslutats på 1840-talet och bönderna tilldelats vissa skiften för varje hemman, blevo de ålagda att plantera skog på dessa. När nu den plantrade furuskogen växte till blev det så småningom lite djurliv. Från de ej så långt ifrån belägna Trolle-Ljungby och Vidtskövle skogar sökte sig det vilda till dessa nya planteringar, det var dock ej så att det väckte intresse hos befolkningen för jakt eller jaktvård.

huf 101

Varg Berättelser om att vargar förekommit eller syntes till
====
i dessa eller närbelägna socknar under 1800-talet har jag ej
hört eller själv sett någon varg i frihet. I skogsbygden, norr-
ut härifrån, är det möjligt att varg förekommit och anställt
skada på får och getter, men var nog före min tid. Äldre män,
födda i början på 1800-hundratalet, har jag i mina yngre år träf-
fat och talat med, hade ej sett någon varg, trots det att de
färdats vida omkring och kört med hästskjutsar för transport
av spannmål till Karlshamn och Ystad, med tobak till Växjö och
andra orter i Småland. Det blev även många s. k. "äckor" med körs-
lor till skogsbygden i Göinge härad när, efter storskiftet omkr.
1840, gamla gårdar flyttades och nya byggdes härtill hämtades
timmer och bräder som ej fanns i denna då skogfattiga bygd. Om
vid deras färder de hade sett varg eller lo, hade de nog på
gamla dar haft något att skrytsamt tala om likväl som deras
slagsmål med rövare, vilka överföllu dem under färderna.

Jakt.

Anstalter för att minska rovdjurens antal har allt ifrån äldre tider varit i lag anbefallda. Sålunda skulle befolkningen lyda skallbud samt hålla vargnät och varggrop. Dessa lagbud ändrades i 1808-års jaktstadga så att befrielse från att hålla och bygga varggård och varggrop kunde erhållas mot erläggande av en viss avgift - 2 sk. banco - för varje helt mantal, därmed skulle bildas en jaktkassa till bestridande av utgifter för anskaffande av jakttyg samt annat som bidrog till rovdjurens utrotande. De jakttyg som skulle finnas voro vargnät av föreskriven längd och bredd samt varglappar av tyg till bestämt antal. Varglapparna voro påmålade med skräckbilder i karikatyr av djur- och människobilder. Dessa lappar upphängda på rep bars av drevfolket vid skalljakt att därmed förhindra djuren bryta sig ut och undkomma skyttarna. Det tillkom K. B. i länet att förordna om i vilka socknar jakttyg skulle hållas, tid och plats där skalljakt skulle företagas, jag har icke hört omtalas att sådan jakt förekommit här i denna trakt.

Jakt.

Från min barndom minns jag att jakt-lappar funnos förvarade upphängda på vapenhusets vind i Rinkaby kyrka, de kallades "varggarn", Rep som de en gång varit sammanbundna med voro borta, men de med bjärta färger målade bilderna voro skrämmande för småpojkar och spökade länge i minnet. Vid någon reparation som företogs i kyrkan i slutet på 1880-talet, överlämnades dessa jaktlappar till ett museum, till vilket har jag ej fått kännedom, förmodligen var det till Lund, många voro ej kvar då, förmodar att de återfinnas på kulturen.

Det var först 1789 ofrälse man, som ägde skattejord, erhöll rätt till jakt på egen mark och blev i detta avseende jämställd med frälseman. Därefter in på 1800-talet till 1864 då en ny jaktstadga utkom bedrevs en hänsynslös jakt på både rovdjur och matnyttigt vilt. Jakten ansågs som allemansrätt på byalagens ägor.

Räv.

Räven förekom här från gammal tid här i denna trakt, som över allt i Skåne, även på slättbygden. Det var hönstjuven och gässlingetjuven som anställde skada då vid alla gårdar en betydande uppfödning av gäss var vanlig.

Jakt.

Under hela 1800-talet bedrevs en ivrig rävjakt både av bönder och godsägare. På slättbygden jagades sällan räv med drivande hund, oftare skjöt man räv vid åtel utlagd nära gård på gödselhögen då skytten satt dold i stallet och hade utsikt genom en liten öppning i väggen. Denna jakt företogs om natten när det var skjutljus. Jakt med ärevfolk företogs sällan av byalagen, men däremot ofta av godsägare, som hade arrendebönder och torpare, då det i deras kontrakt var utsatt att de skulle utgöra "klappedagsverken" vid klappjakter därvid användes även harskramlor av ärevfolket

Rävfångst.

Det förekom här som i andra trakter, att man både rökade och grävde ut räv med ungar ur lyan, jakt med grythund, skedde ej förr än i senare tid. Gillrade rävsaxar var mycket vanligt att djuren tillfogades svåra lidanden togs ej någon hänsyn till hämd skulle drabba hönstjuven. Bändernas skjutvapen voro under förra hälften av århundradet ganska primitiva, enkelpipiga mynningsladdare med flintlås och omständig laddning, senare tillkom dubbelbössan även den med mynningsladdning men med knallhatt, därmed blev jakten mera effektiv och urartade till nära nog utrotning. Efter 1840 när laga skiften av jordägorna genomförts och varje hemman tilldelats ett s.k. planterings-skifte och blivit ålagda plantering av skog när denna skog efter hand tillväxte fann räven en tillflykt och gjorde sig nyttig då han där levde av skogsmöss och sorkar samt mera sällan hemsökte gårdarnas höns och gäss.

LÖDJUR.

Att lodjur förekommit i denna trakt under senare hälvt av 1800-talet har jag icke hört omtalas.

ÄLG.

Älgen har i äldre tid förekommit i skogområdet norrut i Villands härad, men här i omnejden har den ej varit sedd. Jakt på älg har således av naturliga skäl ej utövats i orten.

Rådjur.

Förekomma numera även här efter det skogsbestånd av gran och fur planterats och vuxit till. Djuren komma in från godsägarnas och kronans skogar där de blivit talrika och fått skydd. Det händer ofta att de komma springande i flock om fem å 6 st. mellan de större skogarna över slättdäcket till byarnas skogsplanteringar. Tjuvjakt på rådjur har alltid förekommit dock numera ej i större omfattning. I de fall det sker och kan bevisas blir det åtal med dryga böter.

BOVHJORT OCH KRONHJORT.

Förekomma ej här inom det närmaste området, endast i mindre antal på de angränsande godsens större lövskogar.

UTTER.

Uttern har nog alltid förekommit vid Helgeå, som här vid Rinkaby och Viby vidgar sig till bred sjö med sanka stränder. Utterhonan väljer sin boplats i dikesvallar nära stranden där födan är lätt tillgänglig. Hannarna ströva längre sträckor i och utmed sjön där ett ganska rikt fågelliv förekommer och ruvande vadarfåglar bliva ett lätt byte.

Jakt på utter förekommer endast tillfälligtvis under andjakt och av fiskare, det är mera sällan den påträffas och det är ej mera än en eller två gånger om året en utter blir skjuten. Fångst av levande utter har jag ej hört omtalas här i trakten.

Säl.

Förekommer möjligen någon gång vid östersjökusten, om säljakt och fångst har jag ej hört något här i denna orten,

Grävling

har förekommit i Nymö, är numera sällsynt och ej särskilt föremål för jakt eller fångst, har ej hört något därom från äldre tid.

Häre .

Den svenska haren finnes icke numera här på slättbygden och var även i äldre tid sällsynt. Den tyska eller fältharen förekommer numera ganska talrikt här i trakten.

Jakt.

Harjakten bedrives här, nu som förut under hösten, från den dag den är lovlig enligt jaktstadgan. På dagarna ligger haren ofta i potatisåkrar och betfält och skjutes när den stötes upp av jägare eller hund. Jakt på spårsnö, med eller utan hund, företages när haren har sin lega på fritt fält eller vid något buskage.

Igelkottfångst.

Har icke hört talas om att igelkottar fångades för något särskilt ändamål, däremot kunde det hända att de dödades om man kom på dem med att stjäla ägg i hönshuset. Igelkotten anses numera som ett övervägande nyttigt djur och lämnas i fred.

Iller förekommer ej här i villt tillstånd, kan inköpas från annan ort och användes vid jakt av vildkanin.

Rapphöns.

Förekomsten har här i denna trakt ^{här} varit god kanske bättre förr än nu innan jordbruket drevs mera intensivt. Många ruvande rapphöns falla offer för slåttermaskinerna därför att höet skördas tidigare än förr.

Jakten sker sedan lång tid tillbaka med stående hund, mera sällan att jägare själv stöter upp flocken. Under den tid jag bodde i Nymö hände det att rapphöns blevo dödade under slåttertids, om äggen voro oskadade hände det i flera fall att de togos om hand och lades till ett tamhöns, Det fanns en man som var mycket intresserad för uppfödning av rapphöns fasaner och andra fältpåglar, hade alltid en höna till hands när man kom med ägg från fåglar som förolyckats. Mycken möda hade han med att skaffa lämplig föda till de små nytutkläckta, det var myrägg han mest använde de första dagarna. Det lyckades i regel bra och han kunde med god förtjänst sälja ett avsevärt antal utvuxna fåglar till godsägare och jaktvårdare.

Rapphöns och andra fälthönsar.

Fasanen har under senare tid börjat förekomma i rätt stort antal. Från de större godsen där uppfödning i stor omfattning bedrivits, denna fågel blivit spridd över stora områden.

En fågel som levde under liknande förhållanden som rapphönsen och som även var av mycket liknande kroppsform men ej obetydligt större än en stare och kallades här vaktel. En ruvande fågel blev dödad av slåttermaskin. De oskadade äggen togs om hand av den förut omnämnde mannen som lyckades väl med rapphönsuppfödningen, han hette Per Persson och bodde i sin gård nr 8 Nymö, det blev 9 ungar som han tänkte behålla men de överlevde ej vintern trots omsorgsfull vård. Under den tid jag bodde i Nymö var jag på rapphönsjakt varje år med väl dresseerad hund, men jag såg varken förr eller senare någon fågel av detta slag och har att den påträffats av någon annan.

En annan fågel av större format har under första hälften av 1800-talet förekommit på sandfälten i Rinkaby och angränsande byar, det var stor trapp omkr. år 1870 blev en sådan skjuten och man trodde då att det var den sista, men så sent som 1898 anträffades en stor trapp på Rinkaby skjutfält, den var skadad och utmagrad, han fick god vård men överlevde ej, Det omtalas att fågeln i äldre tid jagades för köttet som var särdeles välsmakande. Jakten var ju dock då förbehållen godsägare och frälsemän.

TJÄDER?

Betingelserna för förekomsten av tjäder torde icke här i denna del av häradet funnits. I de norr ut belägna byarna med större sammanhängande skogsområden har tjädern i äldre tid förekommit men är numera sällsynt.

ORRE.

För orre gäller samma som angivits för tjäder om än den förekommit i större antal och hållit till även i skogsglänter och sökt föda på öppna fält, jakten har ej som på tjäder lett till utrotning, utan förekommer även nu där förhållanden äro gynnsamma.

Sjöfågel.

Vid östersjökusten har alltid förekommit sjöfåglar av alla de slag, som även nu i senare tid äro vanliga, andfåglar sedan gamla tider hållit till i insjöarna, i torvmossar med öppet vatten och tillfälligtvis i mindre vattensamlingar.

JAKT.

Jakten på sjöfågel i äldre tid skedde på många sätt och ofta under för det vilda på ett plågsamt tillvägagångssätt.

SJÖFÅGEL
JAKT.

Under min tid har jag ej hört talas om att jakt på sjöfågel bedrivits på de sätt som i frågeformuläret angives, möjligen skulle sådan jakt och fångst förekommit i skärgården utanför Tosteberga och Landön i Trolle-Ljungby socken för mer än 150 år tillbaka i tiden. Det är dock något som man undvek att tala om likväl som den smuggling och vrakplundring som förövades då. Från senare hälften av 1800-talet användes mera allmänt hagelgevär vid sjöfågeljakt längst östersjökusten. I de här i trakten ganska talrika större och mindre insjöar har det alltid varit god tillgång på andfåglar, särskilt gräsänder som hålla till i Helgeå mellan Kristianstad och Yngsjö där rikligt med vass och säv förekommer. Jakten kan ske från båt eller vid stranden med eller utan hund. Fåglarna flyga ofta i mindre flockar till andra närliggande vattendrag i messar och dylikt, skjutas ofta då vid uppflog från dessa.

KRAMSFÅGEL

Benämningen kramsfågel ingick ej här i bygdemålet, när man talade om småföglar, ansågos icke vara matnyttiga ej heller att de gjorde någon större skada på växande säd. Fångst av sparvar bedrevs någon gång av småpojkar och gick så till att de satte ett såll över utströdda korn samt satte en träpinne med ifäst långt snöre när då fåglarna samlades under drogs pinnen undan, det var mest gulsparvar och någon gång en steglitsa som de voro nyfikna på och ville gärna ha någon fågel i bur helst steglitsan men detta avstyrdes i de flesta fall fåglarna återfingo friheten. Detta fångstsätt kunde endast ske under kalla vintrar med snö.

ROVFÅGEL

De rovfåglar som sköts var i de flesta fall duvhöken som även kallades hönshök därför att han ofta gjorde påhälsning i hönsgården. Några särskilda åtgärder för att fånga den levande har jag ej hört talas om. Rovfåglar så väl som andra rovdjur ansågos otjänliga och även captitliga som människoföda.

Rätter.

Fäller för större råttor funnos av många slag men ej så effektiva för den här vanligen förekommande stora bruna råttan. Ett sätt var att sätta ett giller med bete på en urhålkning i kanten på ett träkar till en viss del med vatten och övertäckt så att råttan endast kom in genom urholkningen för att ta betet på kroken som ^{hatt} ytterst på gillret föll hon i vattnet och kunde ej ta sig upp, gillret slog till för hålet. Senare kom det rättfäller gjorda av ståltråd och även mjärdar av allehanda slag. För fångst av möss gjordes fäller av träklotsar vari berrats lagom stora hål så att musen kunde sticka in huvud och hals en snara av ståltråd gillrades med sytråd som måste avbitas för att komma åt lockbetet som satt innerst i hålet därvid slog ståltråden upp om halsen på musen så att den kvävdes. Om det var flera sådant uppgillrade hål i samma träklots kunde fångsten bliva till ett stort antal. Katten var ju en god musfångare men kunde ju ej släppas in var som hälst.

JAKTMARK.

Före enskiftet ålltså omkr. 1840 var jorden till stor del icke uppodlad så att det var fanns stora arealer sankmark delvis beväxt med buskar och vassruggar men skog hade man ej. Den odlade jorden var uppdelad i små åkerlappar så att någon delning av jaktmark och rätt till jakt torde ej varit möjlig. För byalaget fanns en i skrift upprättad byordnings som av byns ålderman förvarades i bykistan, men om det nämdes något angående jaktmark och jakt kan jag ej erinra mig. Denna så väl som flera andra byordningar har kommit bort, möjligen kan någon sådan från denna trakt kommit till Kulturen i Lund. Efter enskiftet då gårdarna flyttats ut och fingo större sammanhängande jordareal, hade ägarna rätt till jakt var och en på sin mark. De personer i byn, som för nöje skull önskade jaga, fingo vanligen tillstånd därtill av jordägaren vilken såsom vederlag erhöll något av jaktbytet. Beträffande tid för utövande av jakt följdes i regel jaktstadgans bestämmelser

Jaktens betydelse.

Vilka personer som utövade jakt var de som hade lust och skicklighet därtill, det kunde finnas sådana både bönder hemmasöner, skollärare och hantverkare, som utövade jakten mera för nöjet än nyttan, bytet blev vanligen ej så stort att det blev något ^{att} avyttra. Andjakten hade en viss betydelse för dem som även utövade fiske i Helgeån, de hade lätt för att sälja sitt jaktbyte i Kristianstad och för dem hade jakten ganska stor ekonomisk betydelse. I och vid insjöarna vore icke jaktområden uppdelade något som kom till stånd först in på 1900-talet. Numera har det bildats jaktvårdsföreningar i nästan alla socknar eller flera tillsammans, så att tjuvjakt sällan förekommer så som det kunde vara förr då sådant brott icke beivrades.